فریدریك هۆڵدەرلین... شیزۆفرینیا و عەشقی زۆزێت!!

زمناكۆ بورهان قانع
zimnaco@hotmail.com

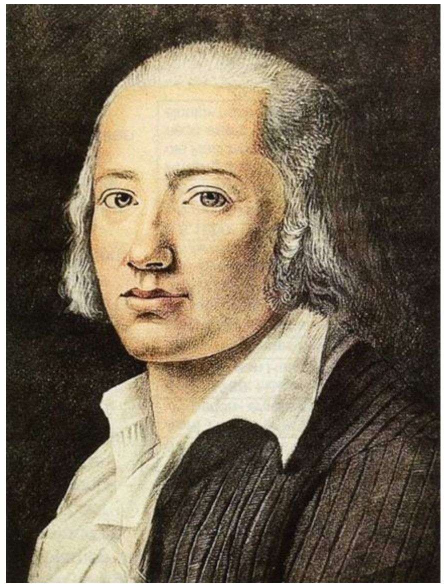

یۆهان كریستیان فریدریك هۆڵدەرلین (1770–1843) بەیەكێك لە بەناوبانگترین شاعیرانی نێو ئەدەبی ئەڵمانی دەژمێردرێت، لە شارۆچكەی (Lauffen) سەربە كەناری روباری (Neckar) لەدایك بووە. هۆڵدەرلین لەژێر كاریگەری ئارەزووەكانی دایكیدا لەچەند قوتابخانەیەكی ئاییندا چەند ساڵێك زانستی (لاهوت) ی خوێندووە بەڵام بەردەوام لەنێو تەقسە ئایینییەكاندا هەڵهاتووەو ئارەزووی لەدونیای ئەدەب هەبووە. شۆڕشی فەرەنسی كاریگەرییەكی قووڵ لەسەر كتێبە ئەدەبییەكانی بەجێدەهێڵێت. پێش ئەوەی وەك واعیزێكی ئایینی كار بكات ویستویەتی كە تواناكانی خۆی وەك مامۆستایەكی تایبەت بخاتەگەڕ، لە ساڵی 1796دا لە فرانكفۆرت لە ماڵی یاكۆب گۆنتارد دەبێتە مامۆستای تایبەتی منداڵەكانی، بەڵام لە جیاتی وانە گوتنەوە بە منداڵەكانی گۆنتارد، هۆڵدەرلین دێت عاشقی ژنەكەی (زۆزێت گۆنتارد) دەبێت و بە تەواوی لە رۆمانی (Hyperion) دا لەرۆڵی (دیۆتیما) دا كارەكتەری زۆزێت گۆنتارد بەرجەستە دەكات، بەڵام پاش ئاشكرابوونی ئەو پەیوەندییە ناشەرعییەی هۆڵدەرلین لەگەڵ خێزانەكەی گۆنتارد دا ناچار دەبێت كە ئەو ماڵە بەجێبهێڵێت و سەری خۆی هەڵبگرێت بۆ شوێنێكی دوورتر لە ماڵی زۆزێت.

بارودۆخی شلۆقی سیاسی ئەو سەردەمەی ئەڵمانیا بە شێوەیەكی بەرچاو كاریگەری لەسەر كارە ئەدەبییەكانی شاعیر بەجێدەهێڵێت، لەنێوان ساڵانی 1797 بۆ 1799 دا بەشی یەكەمی رۆمانی (Hyperion) دەردەچێت و ماوەیەك دوای ئەوە، دروستتر، دوای ئەوەی كە هەواڵی مەرگی (زۆزێت) دەبیستێت، توشی نەخۆشییەكی دەرونی ئاڵۆز دەبێت و لەیەكێك لەو نەخۆشخانانەی كە تایبەتە بە نەخۆشی دەرونی لە شاری (Tübingen) داخڵی دەكەن. لە ساتەوەختی توشبونی بەو نەخۆشییە دەرونییە سەختە تاوەكو رۆژی مردنەكەی لە (Tübingen) لە 1843/5/7 دا لە ماڵی دارتاشێكدا دەژی كە شوێنێكی بچوكی حەوانەوەی لەسەر كەناری رووباری (Neckar) بۆ دابیندەكات و ناوی دەنێت بورجی هۆڵدەرلین. بەهۆی ئەو نەخۆشییە دەروونییەوە نیوەی تەمەنی لەنێو شێتخانە و نەخۆشخانە دەروونییەكاندا بەسەر دەبات، بە واتایەكی تر هۆڵدەرلین (73) ساڵ ژیاوە، (37) ساڵ وەك مرۆڤێكی ئاسایی و (36) ساڵ وەك شێتێك لەنێو شێتخانەو نەخۆشخانە دەروونییەكاندا هات وچۆی كردووە.

له قه‌سیده سه‌ره‌تاییه‌کانی شاعیردا که به‌ناوی (سروده‌کانی توبینگن)ه‌وه بڵاوبونه‌ته‌وه، بایه‌خێکی زۆری هۆڵده‌رلین بۆ په‌نده مرۆڤایه‌تییه ئیغریقیه‌کان به‌دیده‌کرێت وه‌کو جوانی، خۆشه‌ویستی، سه‌ربه‌ستی و هاوڕێیه‌تی، له‌هه‌مان کاتتدا هه‌ردوو مه‌دلولی سروشت و جوانیش جه‌وهه‌ری کتێبه شیعرییه‌کانی ته‌شکیل ده‌که‌ن. به‌گه‌ڕانه‌وه بۆ قسه‌کردن له‌سه‌ر په‌یوه‌ندی خۆشه‌ویستی نێوان هۆڵده‌رلین و زۆزێت گۆنتارد که هۆڵده‌رلین له‌به‌شی دووه‌می رۆمانه‌که‌یدا له کاره‌کته‌ری دیۆتیمادا (که ناوێکی یۆنانییه) رۆڵه‌که‌ی به‌رجه‌سته ده‌کات، ئه‌وه‌مان بۆ ده‌رده‌که‌وێت که تێکچوونی ئه‌و په‌یوه‌ندییه خۆشه‌ویستییه‌ی نێوانیان ده‌بێته هۆی ئه‌وه‌ی که قۆناغێکی ترسناك له نه‌خۆشی شیزۆفرینیا ببڕێت ئه‌ویش به‌وه‌ی که کاتێك هه‌واڵی مه‌رگی زۆزێت له‌ساڵی 1802 دا ده‌بیستێت وه‌ك مێژوونوسان ده‌گێڕنه‌وه ده‌ڵێن: هۆڵده‌رلین خوێندنه‌که‌ی له (بۆردۆ) ی فه‌ره‌نساوه به‌جێده‌هێڵێت و به‌پێ ده‌چێت بۆ نۆرتینگن، دیاره بڕینی ئه‌و مه‌سافه زۆره به پێ ئه‌وپه‌ڕی پله‌ی شێتبوونی هۆڵده‌رلین پیشانده‌دات که (36) ساڵ به‌و ئازاره‌وه تلایه‌وه. هایدگه‌ری فه‌یله‌سوف له‌ڕێگه‌ی خوێندنه‌وه‌ی قه‌سیده‌کانی هۆڵده‌رلینه‌وه چه‌ندین دیراسه‌ی به‌پێزی نوسیوه که هیچیان که‌متر نین له‌و دیراسانه‌ی که له‌سه‌ر فه‌یله‌سوف و شاعیرانی دی نوسیویه‌تی. به‌هۆی ئه‌و کاریگه‌رییه قووڵه‌ی که هۆڵده‌رلین له‌سه‌ر زیهنی هایدگه‌ر دروستی ده‌کات، خوێنه‌ر له‌سه‌ر ئه‌و ئیفێکته ئه‌م سێ پرسیاره‌ی لا دروست ده‌بێت و یه‌که‌مین پرسیار به‌مجۆره ده‌کات: ئه‌و دیراسه زۆرانه‌ی هایدگه‌ر له‌سه‌ر ئه‌و شاعیره چ فاکته‌رێکی له پشته؟ دووه‌م : شوێنی ئه‌م ته‌فسیرانه له پرۆژه‌ی فه‌لسه‌فی هایدگه‌ر دا کوێیه؟ سێهه‌مین پرسیارو دوا پرسیار ئه‌وه‌یه که میتۆدی شرۆڤه لای خودی هایدگه‌ر پێویستی به چ بایه‌خدانێکه؟.

له‌نێوان هه‌رسێ پرسیاره‌که‌دا به‌سته‌رێك هه‌یه، پێده‌چێت پرسیاری سێهه‌م کۆنتاکتی ته‌واوه‌تی له‌نێو دوو پرسیاره‌که‌ی یه‌که‌مدا دروست بکات، میتۆدی شرۆڤه‌گه‌ری هایدگه‌ر هه‌ر له‌سه‌ره‌تای کاره فه‌لسه‌فییه‌کانیه‌وه به‌دیده‌کرێت و مه‌حاڵه جیابکرێته‌وه له‌هه‌ر هه‌نگاونان و کارێکی فه‌لسه‌فی تری هایدگه‌ر، زۆرجار پێده‌چێت خوێنه‌ر نه‌توانێت به‌شێوه‌یه‌کی ورد که‌شفی ئه‌و میتۆده بکات له نوسینه‌کانی هایدگه‌ر دا چونکه په‌یوه‌ندییه‌کی قووڵ هه‌یه له‌نێوان فیکری هایدگه‌ر بۆ فه‌لسه‌فه و دروستکردنی ته‌ماسێك و جۆرێك له ریله‌یشن له‌گه‌ڵ شیعردا، چونکه هایدگه‌ر له رێی خوێندنه‌وه‌ی شیعره‌کانی (هۆڵده‌رلین، رێنیه ماریا ریلکه و جۆرج تراکل)ه‌وه له‌روویه‌کی فه‌لسه‌فییه‌وه به‌رده‌وام قسه‌ی له‌سه‌ر زمانی شیعریی کردووه، پاشان له‌ڕێی کۆمه‌ڵێك دیراسه‌وه ده‌رباره‌ی هۆڵده‌رلین چانسێکی باشمان ده‌داتێ بۆ که‌شفکردنی ئه‌و ریله‌یشنه که له‌راستیدا ته‌ماس و کۆنتاکتێکی لێوان لێوه له ئیشکالیه‌ت چونکه پۆلێنکردنی ئه‌و دیراسانه به‌جۆرێکه که بایه‌خدان به ئیستاتیکا وجودی نییه به‌ڵکو به پله‌ی یه‌ك ئیشکردنه له‌سه‌ر میتۆد پاشان کردنه‌وه‌ی ده‌روازه‌یه‌ك بۆ تێگه‌یشتن له دوو پرسیاری کۆتایی نێو سێ پرسیاره‌که‌ی پێشوو که ئه‌وانیش زانینی شوێنی ئه‌و ته‌فسیرانه‌ن که هایدگه‌ر بۆ ئیشه‌کانی هۆڵده‌رلینی کردووه له‌گه‌ڵ ئه‌وه‌ی ئایا ئه‌و ته‌فسیرانه له پرۆژه فه‌لسه‌فیه‌که‌ی هایدگه‌ردا چ جوگرافیایه‌ك داگیر ده‌که‌ن؟ پاشان ئه‌گه‌ر کرا بڕی ئه‌و بایه‌خدانه چه‌نده که میتۆدی شرۆڤه لای خودی هایدگه‌ر پێویستیه‌تی؟.

به چوونه نێو ستایلی ئیشکردنی هایدگه‌ره‌وه بۆمان ده‌رده‌که‌وێت که حه‌قیقه‌تی ئیشکردنی میتافیزیکی هایدگه‌ر زۆر نزیکه له شێوازی ئیشکردنی هیگڵ له کتێبه به‌ناوبانگه‌که‌یدا (فینۆمینۆلۆژیای رۆح) چونکه هیگڵ ئیشی له‌سه‌ر وه‌عی کردووه له حاڵه‌تێکدا ئیشی هایدگه‌ر ئیشکردنه له‌سه‌ر وجود و که‌ینونه، که‌واته هۆڵده‌لینیش پێش هایدگه‌ر زۆر به‌ته‌واوی درکی به‌و حاڵه‌ته که‌ینونییه کردووه، چونکه ئه‌وه‌ی که هایدگه‌ر له ئیشه‌کانی هۆڵده‌لیندا که‌شفی کردووه ئه‌وه‌یه که هۆڵده‌رلین ئاماده‌گیی راسته‌وخۆی وجود و که‌ینونه ته‌ئسیس ده‌کات.

لێره‌دا پرسیارێك دێته پێشه‌وه، ئه‌ویش ئه‌وه‌یه که ئایا بۆچی هایدگه‌ر ئه‌م هه‌موو بایه‌خه ده‌دات به هۆڵده‌رلین؟ چونکه زۆرێك له ره‌خنه‌گرانی رۆژئاوا پێیان وایه که ئه‌م بایه‌خدانه چ نییه بێجگه له سه‌رله‌نوێ سیاغه‌کردنه‌وه‌ی فیکری هۆڵده‌رلین... یان ئه‌م دیراسانه‌ی هایدگه‌ر ته‌نها ده‌یانه‌وێت ببنه مه‌رجه‌عێك بۆ زیاتر مه‌وسوق کردن و متمانه به‌خشین به ئیشه‌کانی هۆڵده‌رلین.

دواجار، هۆڵدەرلین دەبێتە بابەتێکی گەورە لەنێو دیراسەکانی زۆربەی فەیلەسوف و رەخنەگرانی ئەڵمانیا و هەموویان کۆکن لەسەرئەوەی کە لەنێو شاعیراندا خاوەنی قووڵترین فیکر بووە لە بواری شیعر نوسیندا و دایدەنێن بە گەورەترین شاعیری ئەڵمانی لە مێژوودا.

سەرچاوەکان:-

1- الوفاق- صحيفة ايران الدولية- السنة التاسعة – العدد2373 – الاحد17 شوال 1426 -2005/11/20.

2- هاشم صالح، عندما يرثي هولدرلين جان جاك روسو، على هامش اعترافات روسو وأناشيد هولدرلين، موقع الالوان الالكتروني.

3- بول دي مان، تفسير هيدغر لهولدرلين، ترجمة: سعيد الغانمي، موقع نزوة الالكتروني.

4- Friedrich Holderlin: Essays and Letters on Theory, 1988 (trans. by Thomas Pfau)

5- Friedrich Holderlin: Essays and Letters on Theory, 1988 (trans. by Thomas Pfau).